

ÚJ HANGOK AZ ERDÉLYI MAGYAR LÍRABAN.

A régi hangokat ismerjük jól. Szabolcska, Reményik kedves jó barátunk s a többi kevésbbé súlyos név és hang sem idegen. De egy idő óta mintha szélcsend állott volna be liránkban. A régi poéták megszokott témáikat verselgetik: új név nem került elő, sem új vers, amely más lett volna, mint a régi.

Nem panaszképen mondom ezt. Így volt s így van ez koronként a világon mindenütt.

Most aztán egyszerre három új név s velük három egészen új, itt eddig ismeretlen hang került erdélyi magyar költészetünkbe. Erről akarok az alábbiakban beszámolni.

Kövér Erzsébet.

A három közül legkedvesebb meglepetést Kövér Erzsébetnek kis verskötete (*Versek*. Arad, 1924) hozta.

Kövér elegáns verselő, kinek ritmus érzéke szabatos, stílusa magyaros, verstechnikája kifejlett anélkül azonban, hogy a külsőségek költeményeiben túltengnének. Mégis nem a külsőségek miatt volt kedves meglepetés verskötete, hanem verseinek újszerű tartalma miatt. Az újszerűséget itt természetesen nem az egész magyar költészethez mérve értem, hanem a mostani romániai magyar költészethez viszonyítva.

Engem legelőször következő öt sora fogott meg:

Jobb lesz.

Jobb lesz, ha válunk.
Te indulj jobbra, én balra megyek.

Talán lehettünk volna boldogok,
De a soha ki nem mondott szavak
Úgy állnak köztünk, mint a jéghegyek.

Csak egy sóhajlás az egész és mégis milyen szép ! Aztán ez :

Öröm.

Aranykehelybe gyöngyöző ital :
Öröm-bor. Mig az ember fiatal,
Addig mellette vígan elhalad,
Mert az öröm a szívéből fakad.

De ha kihűlt a szív, a fő deres,
A száraz ajk örömcseppet keres,
A sors meglöki remegő kezét,
S a drága bort a földre önti szét.

Nem nagyszabású műalkotások ezek, az igaz ; de a mi viszonyainkhoz mérten elég jók arra, hogy költőjük részére figyelmünket s rökonszenvünket biztosítsa.

S ha már így előkészültünk költeményeinek élvezésére, olvassuk el a következő verset :

Rózsafa !

Rózsafa ! Engedd el a kezem !
Hisz nem azért nyújtottam át a rácson,
Hogy téged bántson.
Csak meg akartam simogatni egy félig-nyílt virágot.

Kezem utána nyúlt,
Érintettem — lehullt.
És akkor megfogott a túske.
Rózsafa !

Most már tudom :
Virágodat csak az érintheti, aki bent van a kertben.

Óh engedd hát el kezem !
Mert így nem tudok innen tovább menni,
És este lesz,
Becsukódik a rácskapú
És soha-soha nem jutok a kertbe.

Hát ez az egyik új hang Kövér Erzsébet költeményes kötetében, a szerelmi vágnak e diszkrét megrezdülése.

A másik új hang ebben a versben van :

Az erdő.

Dalol az erdő. Lány lombsuttogás.
Kinek dalol ? Azt meg nem érti más,
Csak aki látta : veszett-vad szelek
Keltén hogy hullanak a levelek,

Galyak recsegnek, büszke törzsek törnek,
Ha ébrednek a villámszemű szörnyek:
A viharok.

Most csendesen rezeget ezer levél.
Az erdő halk altatódalt zenél.
Dalolj, dalolj, te drága rengeteg!
S öletekben ki békén szendereg,
Ringassátok puhán, ti lombkarok.
Aludjanak a viharok.

Mennyi báj van e kis versben, és mégis mennyi kifejező erő!
Idézzük végül a teljesen rokokóstílusú *Danse macabre*-t:

Danse macabre.

Két levelet ingat két őszi ág,
Két itthagyt, utolsó levelet.
S azok csak lengenek:
Piros, lobogó zászlók, bolond piros szívek.
És csak sivit a szél és csak süvít a szél,
S a két ág össze addig-addig hajlik,
Amíg egymáshoz ér a két levél.
Egymáshoz lendül és e lendületben
Kifáradottan és elernyedetten
A holt avarra hullanak mind a ketten.

A szerelemnek e rokokóstílusú sóhajtása a legbájosabb vers Kövér költeményes kötetében. E rokokóstílusú bájnak megénekelésében újszerű az ő poézise a mi irodalmi viszonyaink között. Köztudomású, hogy itt jelenleg épen szerelmi költészetünk a legszegényesebb. Egyébről nagyon szépen tudnak énekelni poétáink, csak épen a szerelemtől nem. Félnék-e tőle, vagy nem érzik ki belőle a költőiséget, avagy egyáltalában érzéketlenek az igazán művészies szerelmi költészet iránt? — nem tudom. Tény azonban, hogy a jó — hogy ne mondjam: a *tisztességes* — izlésű olvasóközönség részére ma itt köztünk nem igen készülnek szerelmes versek. Már mint hogy: tartalomban, stílusban és műformában egyaránt modern versek; mert régimódias vallomás csak akad, ha mindjárt az sem nagyon sok.

Az a kis kötet, melyből a fenti idézetek valók, főleg ilyen irányban kelt bennünk jogos reményeket.

Molnár Sándor.

Azonkívül, amit *Új tavaszvárás* című verskötetébe magáról beleírt, Molnár Sándorról nem tudok semmit. Verseiből csak annyi vehető ki, hogy már túl van 30-ik életévén, Petrozsenyben él s az ottani szociálista bányamunkásoknak házipoétája. Kötete címlapján a pirosra festett kép is elárulja, hogy versei proletárokról szólnak, kiknek homloka nehéz munkában vér-cseppeket izzad, melyek lehullnak a földre s nyomukban piros vérvirágok nyílnak. Piros virág, vérvirág, új tavaszvárás s mindezek mellett a Tőke rabláncait csörgető robotmunkás: ez Molnár Sándor verseinek tartalma.

E verseknek a művészethez nincs semmi közük.

Van azonban a kötetben egyetlen egy vers, amely művészi szempontból többet ér, mint a többi összes rímbe szedett szociálista programbeszéd. E vers az Amerikába kivándorló magyaroknak szomorú éneke a tengeren.

Ime:

Kivándorlok idegenbe.

Pajtás, a tenger néma, holt,
felejtjük el most, ami volt.

Felejtjük el, hogy ki szegényebb,
lásd, az élet egyre keményebb.

Itt nem ért meg minket senkisem,
s hazulról kis házunk üzen.

Két kezünk van csak és erőnk,
ki tudja, hol lesz temetőnk.

Odahaza, ha voltunk rosszak,
ne legyünk itten rossz-gonoszak.

Mert más az idegen bús kenyér
s az anyánk keze hozzánk nem ér.

Pajtás add ide jó kezéd,
hadd menjek én is te veled.

Mindegy, hogy otthon kik-mik voltunk,
ha egymás nyakába nem borultunk.

De itt idegenben más a vér,
szeressük egymást jó testvér.

Mert messze innen asszony, barát,
s nem látjuk már a kis tanyát.

Pajtás, a tenger néma, holt,
felejtjük el, otthon mi volt.

E szép vers a modern magyar gályarabok éneke. Benne a téma új. Mert — hajh! — a sors már az *ilyen* témákban is gondoskodott részünkre változatosságról. Még jól emlékezünk *Eredj, ha tudsz*...-nak megrázó soraira. *Akkor* azt hittük, hogy ebből a sors-osztályrészből *ennyivel* minden emberi csapás ránk zúdult. Ma már tudjuk, hogy tévedtünk. A kivándorlásnak nem az a formája volt a legszomorúbb, hanem ez, a modern gálya-

rabság, melynek szomorú elégiáját Molnár írta meg. A fenti vers napjaink magyar sorsának legszomorúbb emlékei közül való. Mennyi bánat és mennyi tanulság van e szép sorokban:

Mindegy, hogy otthon kik-mik voltunk,
ha egymás nyakába nem borultunk.

Pajtás, a tenger néma, holt.
Felejtjük el, otthon mi volt . . .

Bárd Oszkár.

Lehet-e egy egész verskötetet előre megtervezni, a fejezeteket egymásba kapcsolódó címekkel ellátva, gondosan ügyelni arra, hogy az egész kötet költemény mind ugyanarról az egy témáról szóljon, minden vers ugyanegy hangnemben s ugyanegy technikájú gondolat kifejléssel legyen írva és ugyanazon végeredményre jusson? Ugylátszik, hogy lehet. Legalább is Bárd Oszkárnak igen. Könyve a legegységesebben megszerkesztett verses könyv. Címe: *Mi lesz velünk?* Ez azt jelenti, amit a címlapnak izléstelen csúful megrajzolt képe: kigyult a föld, ég az egész világ s a mindenétől megfosztott ember fejét lehajtva, kezeit az ég felé emelve kérdezi: mi lesz velünk? Napjaink szomorú sorsának mindnyájunkat gyöttrő kérdése ez.

E könyvcsináló gondos pedanteria kissé szokatlan a poézis világában, de hát baj benne nincsen semmi s itt ez a fő. Sőt, így mered igazán plasztikusan élénk a nagy kérdés.

Tudnunk kell azonban, hogy amikor Bárd e végzetes kérdést kérdezi, valójában nem költői művészete döbönt meg, hanem az a sors, amelyet verseinek témájaként választott. Nem Bárd műalkotása markol lelkünkbe, hanem saját sorsunk. A *két fiammal Uristen mi lesz?* című versben kétségbeesetten írja: velem történhet már e földön bármi, érhetnek régi vagy új csapások, előnthat az embervégzetnek mindent megölő árja, én mindent kibirok vagy nem birok ki semmit s meghalok, mindegy, velem történhet bármi:

De a két fiamnak, két szöke fiamnak,
ha az ározónben sírva felriadnak,
mi adjon majd erőt?

Kik apák vagyunk, megmondhatjuk, hogy ez a kérdés már nagyon régóta gyöttri lelkünket s Bárd csak azt foglalta

szavakba, amit mi mindnyájan már régen érezünk. Vagy itt a *Koordinata-rendszerek* c. vers, mit Einstein professzornak, a relativitás elmélete nagy tudósának, dedikált. Hányszor gondoltuk el e verset magunkban, mielőtt Bárdnál olvastuk; hány-szor állapítottuk meg, hogy épen abban van korunk nagy hibája, hogy benne ma minden relativ, relativ az erkölcs, a jog, az igazság, látszatra megy itt minden: de mi abszolút akarunk, ami megáll s dacol a gyarlósággal! E verse írásakor Bárd rátette kezét napjaink ütőerére s annak lüktetését írta le. Aztán ki ne érezné, hogy mennyi igazság van e sorokban:

Az Isten színei.

Lefoszlottak rólunk az Isten színei,
amikkel befestette az agyagot,
és élünk, mint akiknek az élet nem követelés.
Minden káprázat messze elhagyott.
Elnézem a multat, színeknek temetőjét;
akivel belőlünk sok halt meg: Ábelt;
sajnálom a tervetlen, csodanélküli máts
s megsímogatom az utolsó szent mesét: Bábelt.
Félősen, térdelve mormolunk imát,
megreszkettet egy villám nyugtalan éjen.
De hova lettek a színek?
görcsös akarata az emberiségnek,
hogy az égig érjen?
Lefoszlottak rólunk az Isten színei,
megyünk fakón, mintha semmisem történt volna,
vércsöppjeink az úton elhullajtott mesék,
s búsan néz utánunk Bábainek tornya.

Napjaink lelki tépelődésének ilyen erős kifejezését egyetlen más poétánknál sem olvashatjuk. A mai tultengő individuális lirában nálunk egyedül Bárd Oszkárnak szíve fáj és érez mindenkiért. Társadalmi és tömeggondokat ő szólaltatott meg itt először internationalis felfogással. Reményiknek ilyen irányú költészete egészen magyar nemzeti alapon áll. Bárd a nationalis színt az egyetemes emberi nyomor megéneklésekor teljesen mellőzi. Ezért van az, hogy míg Reményiknek ilyen irányú verseiből egy nemzetnek lelke szól, addig Bárd kötete egyetemes emberi kortörténeti dokumentum.

Van aztán e költeményeknek még egy sajátosságuk, amit szükségesnek tartok megemlíteni. S ez az, hogy e költemények — éles ellentétben Reményiknek érzelmi poézisével — mind

intellektuális versek. Az érzés, mi az egyes költemény mögött van, lehet hogy a szívéből fakad, ellenben maga a költemény egészen a logikusan gondolkozó észnek produktuma. Bárd vitázik, argumentál, bizonyít, eszével olykor valóban merész mutatványokat végez, de mindezzel aztán csak eszünkig is tud eljutni, szívéig nem. Nincsenek hasonlatai, egyetlen költői kép nem tarkítja észszerű verseit. Ezért van, hogy azokra elmondhatjuk, hogy igazak, de azt, hogy szépek, — nem. A költőiesség szempontjából ez a tulhajtott józanság hiba. A költészet az igazságnak még olyan értékes megállapításai kedvéért sem mondhat le jogos művészi kívánalmairól. A költészetben a művészet, tehát a szép, az első és a fődolog, minden egyéb csak a szépen keresztül jogosult. Ezért sajnálnunk kell, hogy ezuttal nélkülözni vagyunk kénytelenek költeményeiben az igazi művészetet.

Reméljük azonban, hogy legközelebb azzal is meg fog örvendeztetni Bárd Oszkár. Mert tehetségéből bizonyára erre is telik.

—rb—